

Nytt fra

ØSTMARKA

Medlemsblad for Østmarkas Venner 44. årgang Nr. 2/2010

SLÅRING
OM
ØSTMARKA

Enebakk
Vardåsen
Ridder av Østmarka

Æresmedlemmer og gode eksempler

Av Steinar Saghaug

Lederen har ordet:

På vegne av styret takker jeg alle for tilliten vi ble vist på årsmøtet i mars! Jeg går «fryktløs» i gang på det 13. året som leder – myten om dette ulykkestallet skal avlives! Vi gleder oss til å fortsette arbeidet for den kjære Marka vår, til beste for alle markabrukerne.

Jeg legger ikke skjul på at ydmykhet overfor alle aktive i ØV som har gått foran oss, gjør det vanskelig å takke av i dette arbeidet. Kjærlighet til Marka, og Østmarka spesielt, forplikter. Derfor er vi veldig takknemlige for at hele 3.700 medlemmer betaler sin kontingent med glede.

Da vårt nyeste æresmedlem, Sverre M. Fjelstad, beveget takket årsmøtet for utnevnelsen, sa han at «han opplevde det som å få en utnevnelse for sin egoisme; han hadde jo bare fått lov til å holde på med det han var mest opptatt av og fant mest glede i».

Styrets begrunnelse for å utnevne Sverre M. Fjelstad – en utnevnelse som et fullsatt årsmøte ga en rungende og hjertelig applaus for – var selvfølgelig mer omfattende enn dette. Han har i minst to generasjoner vært den viktigste inspirator for barn, voksne og eldre i vårt land når det gjelder å få interesse for og økt kunnskap om natur og dyreliv, naturvern og det enkle friluftsliv.

Vi er stolte av å kunne kalle naturfotografen, friluftsmannen og Østmarka-vennen Fjelstad vår venn!

Fjelstad går med dette inn i den lille, men eksklusive rekken av æresmedlemmer i Øst-

markas Venner, som i tillegg til ham består av Kai Ekanger, Kjell Staxrud, Oddvar Rolstad, Lise Henriksen, Finn Jensen og Tullik Valstad.

I denne sammenheng er det helt på sin plass å nevne markalovens «far», 96 år gamle Erik Sture Larre, som fortsatt er aktiv i Oslo og Omland Friluftsråd.

Når disse enkeltpersonene har fått sin fortjente oppmerksomhet, vet jeg selvfølgelig at det er mange aktive – faktisk de fleste – som aldri får sin fortjente oppmerksomhet. Men vi trenger disse gode eksemplene for oss alle.

Mandag 7. juni kl. 19.00 inviterer vi igjen medlemmer og andre til Milorg-bautæen på Sarabråten for å minnes «de gode eksemplene» fra krigens dager, som ofret det viktigste de hadde – sine liv – for vår frihet. I år har vi vært så heldige å få forsvarsminister Grete Faremo til å holde hovedtalen.

Jeg hadde gleden av å samarbeide med hennes far, Osmund Faremo (1921–1999), gjennom mange år på Stortinget. Tyve år gammel ble han sendt til Nacht und Nebelleiren Natzweiler i 1943, og han kom hjem med en av de hvite bussene våren 1945.

I 1987 skrev han boka *Takk for livet, Emil* om oppholdet i konsentrasjonsleiren. I en personlig hilsen i boka til undertegnede skrev han følgende: *«Dette er glimt frå ei hard og vond tid – men sant er det – og verkeligheita langt verre enn ord kan få fram. Måtte berre nye generasjonar bli skåna for liknande vanvidd.»*

Nytt fra Østmarka – Medlemsblad for Østmarkas Venner

Ansvarlig utgiver: Østmarkas Venner,
Postboks 37 Haugerud, 0616 Oslo
Redaktør: Helga Gunnarsdóttir 95 99 23 49
E-post: helga@ostmarkasvenner.no
Redaksjonskomité: Øyvind Pettersen og Cathrine Søberg

Forsidebilde: På tur i eventyrskogen (ved Torkildsmosen)
Foto: Helga Gunnarsdóttir
Grafisk design, repro og trykking: 07 Gruppen AS, Oslo
Opplag: 4 200
Frist for stoff til neste nr. er 1. august 2010

Minnestund på Sarabråten

mandag 7. juni 2010 kl. 19.00

Østmarkas Venner arrangerer den årlige minnestunden ved Milorg-bauten på Sarabråten

**Forsvarsminister
Grete Faremo holder dagens tale**

SAS-Singairs synger

Østre Aker Musikkorps spiller

Bauten hilses av Milorg og Østmarkas Venner

Turen til Sarabråten kan begynne ved Østmarksetra, Rustadsaga, eller i Lørenskog og gå via Mariholtet

Styret i Østmarkas Venner 2010–2011

Leder: Steinar Saghaug 91 37 22 42

Nestleder: Johan Ellingsen 64 92 80 52

Styremedlemmer:

Nina H. Skramstad 40 84 07 65

Solveig Dalene 90 12 99 85

Varamedlemmer: Christine Sunding 90 01 32 73

Øyvind Pettersen 22 28 44 78

Stian Dahl 45 01 81 10

Inger Tangen 41 25 66 47

Arild Rambøl 90 07 81 09

Sekretær og medlemsarkiv: Monica Hoel 97 64 05 84 Regnskap: Kristin Ohnstad 93 40 66 71

E-post til styret og ansatte: fornavn@ostmarkasvenner.no

Ridder av Østmarka

Av Helga Gunnarsdóttir

Til stående applaus fra en fullsatt sal ble Sverre M. Fjelstad utnevnt til æresmedlem i Østmarkas Venner på årsmøtet. Vi bringer her styrets begrunnelse for utnevnelsen.

Sverre M. Fjelstad og Steinar Saghaug med æresdiplomet. Foto: Jan Saghaug.

«I år, nærmere bestemt 17. oktober, fyller naturfotografen, friluftsmannen og Østmarka-vennen Sverre M. Fjelstad 80 år. Med røtter i Østmarka og oppvekst på Ekeberg var veien i guttedagene kort ut i skog og mark, og allerede som svært ung skrev Sverre om naturen i lokalavisen. Han lærte naturfotografering av Per Høst på 1950-tallet og brukte dette i sitt arbeid med å lage naturfilmer, bl.a. for NRK hvor han skapte TV-programmet Naturmagasinet – ofte med utgangspunkt i Østmarka. Sverre hadde i 20 år også fast spalte i A-magasinet, samtidig som han holdt mange foredrag og radio-kåserier. For minst to generasjoner barn og ungdom var han kanskje den viktigste inspi-

rator når det gjaldt å få interesse for og øke kunnskapen om naturen og dyreliv, samt naturvern og det enkle friluftsliv.

Han har gitt ut til sammen 27 bøker, og de fleste av disse inneholder naturfotografier og fortellinger fra Østmarka. Som eksempler kan nevnes *Østmarka naturreservat – Oslos siste villmark* (1994), *Nye naturmagasinet. Fra Korpåsen til Kilimanjaro* (1973), *I skogen året rundt* (2000) og *Mitt liv i villmarka* (2006).

I forbindelse med Østmarkas Venners 40-årsjubileum i 2006 skrev han en lang artikkel i jubileumsutgaven av bladet vårt og holdt foredrag på jubileumsmøtet. Siden har han bidratt med artikler og naturfotografier i Nytt fra Østmarka, samt formidling gjennom intervjuer med Cathrine Søberg. Sist høst takket han ja til å ta våre unge medlemmer med på en tur i Østmarka, som de sent vil glemme.

Sverre M. Fjelstad er fortsatt en fremragende ambassadør og vaktbikkje for Østmarka. Etter vårt syn er det få – om noen – som bedre fortjener å bli æresmedlem i Østmarkas Venner.»

Ellers bød ikke årsmøtet på de store sakene, og alle styremedlemmene som stod på valg, ble gjenvalgt.

I Østmarka.
Foto: Sverre M. Fjelstad.

Funn fra eldre steinalder i Østmarka

Av Jan Sørum

På en av mine mange fisketurer i Østmarka – jeg tror det var i 1974 – gjorde jeg et artig funn. Jeg hadde syklet inn fra Losby bruk en fredag ettermiddag i slutten av mai for å meite abbor. Først prøvde jeg ved den gamle dammen på N. Krok vann. Fisken beit villig, den, og jeg la fisken i skyggen for kveldssola ved dammen. Men der forsvant fisken nesten like fort som jeg dro den opp. Tjuven var en mink!

Etter at neste dags frokost var sikret, ruslet jeg videre i sommernatta. Hadde tenkt å prøve i Tappenbergvann, N. Krok vann, S. Krok vann, Kytetjerna og Deliseterfjorden. Ved neste stopp var jeg så uheldig å miste alle krokene mine på bakken da jeg måtte skifte krok. Jeg bruker ganske tynne «Aberdeen»-kroker til meitefiske, så disse var

det ikke lett å finne i sommernatta. Jeg satte meg derfor på huk i håp om å finne dem, og resultatet var ganske utrolig: Ikke bare fant jeg krokene, men også en hel neve med flintavslag.

I 1976 sendte jeg funnet til Oldsaksamlingen i håp om at det skulle være mulig å datere det. I juni samme år fikk jeg svar, som jeg her gir et kort utdrag fra: «Funnet kan stamme fra eldre steinalder, før 3000 før Kristus, på grunn av funnstedet ca. 220 m over havet. Høyeste vannstand i Oslofjord-området etter siste istid var 222 m. Muligens dreier det seg om større redskaper som er omarbeidet til pilspisser eller lignende».

Det er ganske artig å tenke på at det på den tiden muligens har vært hav mellom Strutsåsen og Korpåsen.

Presset mot Børter gård øker

Eierne av Børter gård i Enebakk har i flere år valgt å legge seg ut med både kommunen og brukerne av Østmarka, ved konsekvent å unnlate å ta hensyn til to viktige prinsipper for flerbruken av Osloområdet: allmenhetens rett til fri ferdsel i utmark, og den såkalte Markaforskriften som regulerer skogbruket.

Enebakk kommune ser nå endelig ut til å ha satt foten ned for de mange lovbruddene på eiendommen. En ulovlig hogst i 2005 ble, etter en svært langvarig vurdering hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus og påfølgende politisk behandling i kommunen, besluttet anmeldt til politiet i Follo.

Politiet svarte imidlertid raskt med å henlegge saken, under henvisning til at den var foreldet. Vedtaket vil nå bli påanket av kommunen med krav om en juridisk begrunnelse for henleggelsen.

Videre innstiller Rådmannen i Enebakk på at striden om atkomst til Børtervann gjennom Børter gård, løses ved at veien forbi gården skal betraktes som åpen for fri ferdsel. All skilting om privat eiendom og ulovlig bortvising av turgåere må derfor opphøre. Saken behandles i Utvalg for teknikk og utvikling i slutten av april.

ØP

Til Enebæk

*Vårt medlem Bjørn Steensrud gjorde oss oppmerksom på denne turbeskrivelsen fra Bekkelaget til Enebakk. Den er skrevet av Johan Henrik Borrebæk (1860-1921), som utga bøkene *Fugl og trær* 1900, *Planteskitser* 1903 og *Paa uvante Stier: fodture i Kristiania omegn* 1903. Et av kapitlene i sistnevnte bok er denne turbeskrivelsen. Borrebæk var sønn av Ole Martin Borrebekken (1819-1894), og etternavnet kommer fra gården Borrebekken, som lå i nærheten av Bjerke travbane. Bildene er hentet fra tidligere nummer av Nytt fra Østmarka. Teksten fra boka er uforandret.*

I straalende Solskin drog vi en Fredag Eftermiddag fra Bækkelaget over Hellerud, Abildsø og til Nøklevandssdammen. Hid kan man ogsaa komme ad Ryenbergene og fra Bryn. I Trærne jubledede Havesanger og Løvsanger, paa Tistlerne sad Græsjuulken og slog sin lille Strofe, medens rappe Svaler strøg lavt over de grønne Enge. Violer dækkede Flaberg og skreine Jorder som et blaat Tæppe, indimellem oplivet med smaa Tuer af den gule Tiriltunge, medens St. Hansblomster larvede Grøftekanter og Stengjærder i det fagreste mørkeblaat. Af og til tog Veronika Magten fra den blaa Viol, medens Tjæreblommer farvede Engene i intenst rødt.

Alt eftersom vi kom længere ind i Skogen, forsvandt Engblomsterne for den hvide Skogstjerne og den blaa Skogviol, medens Skogens Sangere Rødkjælk og Maaltrøst kvidrede høit til Vaarens Pris med fjerne Gjøgetoner som Bassen i Skogens store Vaarorkester.

Der gaar en god Vei forbi Abildsø om Rustad til søndre Ende af Nøklevandet, hvor Akers Kommunes store Arbeider med Vandindtag o. s. v. besaaes. Heroppe ved Nøklevandet ligger Sarabraaten. Til Sarabraaten og Frognersæteren var det i gamle Dage, Kristianiaborgeres Søndagsture gik. Og de

fleste af Byens ældre Slegt erindrer visselig hyggelige Smørrebrødturer til disse Steder.

Nu har Øllet og Hotelvirksomheden rykket ind i Holmen- og Frognersæterskogene, og Mængden søger naturligvis did. Did kan de jo ogsaa komme floschatklædte, og hvad er Naturen naar man maa undvære sin Floschat, sin Cigar eller sin Pjølter? Derfor staar Sarabraaten forladt. Endnu vanker der nok endel omkring i disse Trakter, – men det er mest Folk, som har nok af Menneskene ved Omgangen med dem i de sex af Ugens Dage, – og som den syvende helst vil have en liden Fristund fra dem.

Takket være Akers Kommune, har ogsaa denne slags Mennesker et Tilflugtssted i Nøklevandsskogene. Her er det fredeligt og stille. Ingen anden Lyd end Naturens egen Stemme lyder her Vandreren imøde, og søger man længere indover mod Elvaagen og videre, kommer man paa Trakter, hvor ingen Turister længer færdes.

Fra Nøklevandet drog vi over mod Elvaagen forbi Kattisa og Ødegaarden.

Kattisa har sit Navn fra den lille Bugt, der gaar ind til Løkken, og hvor der forhen antagelig har været en Indretning til at fange Fisk, – kaldet Kattis. Vakkert ligger denne lille Plads ved en idyllisk Vik af Nøklevan-

Ødegården Foto: H. Sørensen Hentet fra «Osломarka», Halvorsen og Larsen forlag, 1952.

det, med frodig Løv- og Granskog omkring. Engløkken var oversaaet med gule Ranunkler og Knapblomst, – Frejas Guldrosler stod som smaa Guldknopper bortover det fløielsbløde Græstæppe. Borti Myrkanten nikkede rødhvide Kardaminer paa sine høie Stængler, medens det skjæggede Bukkeblad stod længere ud med sine frynsede Blomsterduske paa skraa.

Kattisa havde Tilløb til en Have – det vil sige et Par deilige Syrener, der blandede sin Vellugt med Skogens Blomsterduft.

Syrenen er øiensynlig Folkets Blomsterbusk. Strax ovenfor Kattisa ligger Pladsen Ødegaarden. Denne har oprindelig bestaaet af to Pladse, men den ene af dem er nedrevet. Ikke blot den gjenstaaende Plads havde sin Syren, men ogsaa rundt den nedrevne straaede dens violette Blomsterduske os imøde, og paa alle de Pladse, vi senere traf

indover i Skogen, fandtes Syrener, og det hvadenten Pladsen var nedlagt eller ei. Saaledes paa Pladsen, Bakken, søndre Skytten og Skjelbreia, milevidt inde i disse ubefærdede Skoge. Og rundt Syrenens Fod blomstrede en i gamle Dage velyndet Haveblomst, en Art mørkeblaa Sværdlilje, som i Aker i gamle Dage gik under Navn af «gamle Kjærringer», og som er usædvanlig pragtfuld. Desværre er den gaaet ud af Haverne til Fordeel for udenlandske Skrabbloomster.

Fra Ødegaarden over til nordre Elvaagen-Vand gaar der en stor Skogsti. Inde paa Skogen er der Spor af en forholdsvis stor, gammel Vei, der har dannet Vintervei mellem det gamle Rødsjø Brug og Kristiania over Nøklevandet. Den ligger nu i Grus. Dalen mellem Sydenden af nordre Elvaagen – og søndre Elvaagen-Vand har en usædvanlig rig Vegetation. Store, kjække Graner og

Furuer, kranset med frodig Bregnevext om Foden – og saa Linnea i Baand og Pyrolar som smaa Oaser bortigjennem Lyngen. Navnet paa disse to Vande – Elvaagen – er sandsynligvis ældgammelt. Det minder om Mythernes gamle Elivaag, hvorpaa de gamle Nordmænd tænkte med Skræk. Men disse Vande er rene Typer paa vakre norske Skogsjøer og trækker en til sig, som gamle Elivaag stødte fra. i. Nordelvaagen.

Fra Skytten gaar der en stor Vei nordover til Pladsen Tangen ved Nordelvaagen. Denne Plads ligger som Navnet antyder, paa en Tange i det smale Vand, og Udsigten over Vandet og langs dette nordover er sjelden smuk. Her kan man faa Baad opover Elvaagen, – en særdeles lønnende Tur. Hele Veien opover gaar de lave Aaser steilt tilveirs, saa

det er vanskeligt at komme iland, men Aaserne er klædt med smuk Furu og Gran og Bjerken holder sig udover Vandets Speil. I Nordenden af Vandet gaar Elven ud og nedover til Lørensskogen. Man holder sig paa nordre Bred af den og har da strax en god Sti, der fører langs Elven ned til Lørensskogen. Elven danner prægtige Fosser med gamle Ruiner eller Sagbrug. Efter at have passeret nogle Gaarde kommer man frem til Ellingsrud gamle Mølle, der nu er en vakkert Ruin, men som vel snart er en Saga blot. Elven er her opdæmmet og danner et vakkert, smalt Vand med steile Bredder. Stax nedenfor kommer man frem over nogle Jorder til Ellingsrud ved Strømsveien. II. Syd-elvaagen og videre.

Bildet er tatt på Skytten sommeren 1922. Fra Minner fra Mariholtet, Nytt fra Østmarka nr. 4–2004.

Paa en blomstersmykket Odde i søndre Elvaagen ligger den gamle Plads Skytten, hvor vi opslugt vort første Nattekvarter. Vi kom frem langs en Vik af Vandet mod Pladsen, netop som Aftensolen kastede sine sidste Straaler over Sæterløkken og friskede op de tusinde Blomsters Farver. Aftensolen gyllede Engens Blomster, speilede sig i det stille Vand og farvede de høie Furulægger i den bratte Li. Bortover Jorderne stod St. Hans Blom, Viol og Humleblomst, blandet med den hvide Karve og den røde Kjæmpe- og Tjæreblomst, og henne ved den gamle Hytte en Krans af blomstrende Syrenbuske.

Disse Skogpladse har noget bedaaende vakkert over sig, og Skytten er en af de smukkeste, jeg har set. Pladshesten gik henne i Engen og daskede sig velhehagelig med Halen om Siderne, medens gamle Nils Skytten kom stavrende hen mod den. Nils Skytten var gammel – 84 Aar, og Gigten holdt svare Hus med hans Ben. Hans Hustru var 86, – hun kom netop fra Fjøset, hvor hun havde melket Koen. Hun kogte vor Kaffe og stilledede om os, skjønt hun baade saa og hørte lidet. Denne 86 Aar gamle Kvinde gik barbenet den hele Dag i Hus og Fjøs og i det vaade Græs. Hvor stor Afstand der dog er mellem det hærdede Landsens Menneske og de forvante Byfolk!

Med Bistand af sin Datter holdt denne Kvinde det rent og pynteligt paa Pladsen. Den gamle Kone har indtil for et Par Aar siden tre Gange i Ugen baaret Melken fra Pladsen til Kristiania, og nu gjør hendes Datter det samme, skjønt Pladsen ligger milevidt paa Skogen og hører under Laasby paa Lørenskogen. Og vi Byfolk kan neppe faa vor Tjenestepige til at bære en Pakke fra Kjøbmanden! Nu er begge de gamle døde. Det var 14 Dage mellem hvert Dødsfald.

Morgenen efter roede vi sydover søndre Elvaagen for ad ubanede Veie at søge over mod Enebak.

Elvaagen tog sig vakker ud i Morgenbelysningen med de mange mørke, smale Viker, det mørke Vand og bratte Berge og Koller rundt om. I den søndre Ende ligger Sydskytten, en nedlagt Plads, hvor nu Skogen rykker sørgelig indover de frodige Engløkker. Overalt rundt den vakre Engløkke var der den rigeste Vegetation af Bjerk, Asp, Rogn og Hæg, medens Liljekonval og Mjødurtt dukkede trem af Græsset henne ved Kanten af Løkken.

Vi holdt videre langs Elven ad en næsten forsvundet Sti op til et lidet Vand, Eriksvandet. Men i min Ven var Kjendtmænd, og derfor maatte han naturligvis – gaa galt. Efter Kartet at dømme er der en ganske kort Strækning mellem Eriksvandet og Skjelbreia, det næste Vand, vi skulde til, længere oppe i Dalsænkningen. Istedetfor at holde op med Dalen, tog min Ven af til venstre, hvor den sidste Rest af Stien forsvandt, og saa tullede vi et Par Timers Tid i nogle vaade Myrer. Skjønt Regnen siledede ned, kom dog Humøret strax op, da vi efter adskillig Besvær

Hovedhuset på Skjelbreia på 1930-tallet. Foto: Alfred Janson.

naede Skjelbreia og saa, at det røg af Piben paa Pladsen af dette Navn.

Pladsen selv ligger vakkert til mellem Skjelbreia og det næste Vand, Skjelbreidammen. Her maa det ret være et Eldorado for Jægere og Fiskere. Men da vi skulde over til Enebak inden Kvelden, undte vi os kun en stakket Ro i den noksaa renslige Plads. Pladsdatteren – en 10 Aars Jente – havde netop kommet hjem igjen fra en Skolegang, som var bleven lang. Hun havde nemlig forvildet sig i Skogen og været borte i flere Dage, medens Faderen hvileløst for over alle Aaser og søgte hendes Spor. Endelig blev hun paatruffen oppe ved Lillestrømkanten af nogle Folk deroppe – flere Mile væk fra Skjelbreia.

Fra Skjelbreia er der kun en halv Times Marsch over til Vangen ved Mosjøen, og fra nu af begynder Turens mageligste Del.

Den venlige Johannes Vangen besørger

Baadskyds nedover den vakre Mosjø, og snakker man pent med ham, sørger han ogsaa for Skyds paa det søndenfor liggende Børtervand, der kun er skildt fra Mosjøen ved en liden Tange.

Baadfarten paa Børtervand tog os 5 Kvarter og var, skjønt Regnen piskede nedover os, der ikke var forsynet med Regnklæder, usædvanlig interessant. Vandet er paa de fleste Steder ikke bredere, end at man kan kaste over det, og Baaden snor sig frem mellem Odder og Øer med udoverhængende Bjerke. Undertiden er Løbet saa smalt, at man knapt har Plads til Aaretaget, – undertiden saa grundt, at Baaden skurer henad Stenene.

I den søndre Ende løber Børterelven ud, en ganske anselig Elv, især i Flødningstiden.

Paa det Sted, hvor man gaar over fra Mosjøen til Børtervand, ligger det gamle

Rødsjø Brug ved det tilstødende Vand Rødsjø. Dette gamle Brug tilhører nu Grosserer Gulbrandsen i Kristiania, der har milevide Skoge heromkring. Det har i sin Tid tilhørt Bernt Anker.

Strax nedenfor Børterelvens Udløb af Børtervand ligger den gamle Gaard Børter, og nu er man i Enebak. Herfra er der en kort Marsch til Øieren, hvor man med Dampskib og Jernbane kan komme tilbage til Kristiania. Vi tog derimod vestover til en Gaard ved Marie Kirke, hvor vi havde nogle elskværdige Venner. Og godt smagte det at faa tørt paa Kroppen igjen den Kveld, – vi havde gaet i Øsregn gennem Skog og Ulænde fra Kl. 11 Formiddag til 8 Aften.

Den næste Morgen drog vi vestover gennem den frodige Bygd ned til Mjær, forbi

den vakre Gaard Bjerke. Her havde vi Valget mellem en 6 Km. lang Vei ned til Tomter Jernbanestation, og en 30 Km. Lang Vei over Skogen til Ljan. Som ihærdige Fodgjængere valgte vi det sidste. Denne gamle Enebakvei er af det gamle, tækkelige Slaget, der fører gennem Skog og forbi Skogvand, – har faa Hjulspor, men Græs udover Kanterne. Omend Naturen ikke er saa storartet, saa er der en deilig Skogensomhed, og de lange Vande, Vaag – og Bindingsvandene, opliver Landskabet.

I den vestre Ende af Bindingsvand ligger Fjeld Brug. Veien passerer derefter Kroghol Brug og gaar videre forbi Stensrud til Ljan, hvor vi tog Jernbanen fat, efter at have tilbragt 2 1/2 Dag i Skogens Skjød.

Børter gård anno 2007. Foto: Cathrine Søberg.

Østmarkas kilder til skjønnhet og opplevelser

Av Cathrine Søberg

*Naturens eget veggteppe.
Foto: Helga Gunnarsdóttir.*

I Østmarka opplever jeg stillhetens og naturens kraft. Den møter meg mørk, hemmelighetsfull og lokkende, men også lys, leken og lidenskapelig. Skaperen snakker til oss gjennom treet, en fugl, et dyr, en blomst, et grasstrå i de dype, tunge, eggende skogene. Det er mystiske krefter og magi i naturen i Østmarka. Stillheten møter meg i gammel-skogen som er juvelen i kronen med kjemper av trær som har latt tiden vandre forbi gjennom århundrer.

I de dype skogene omkring Grinderen i naturreservatet er det stillheten som rår en vinterdag. Her er skogslier så svarte at det ser ut som noe av natta henger igjen i dem. Tretoppene er som en sverm av spyd, på fart mot stjernene.

Om våren syder livet i alle skogens dyr. Tiuren strekker halsen, lukker øynene og hveser lidenskapelig inn mot solrenningen på spillplassene i Østmarka. Hver natt er en eneste, hissig uro. Vinger skraper, klør river og flenger, og gule gapende nebb griner arge mot hverandre i vårnattas gullblå måneskinn. Her slår tiur seg ned på furugrenene og klipper knopper med hardt hornnebb, mens vinden hvisker om de blå gåtene som hører stillheten til. Tiuren kan leve et nokså bekymringsløst vinterliv her, men den ser fram til den dagen da rødstrupen vekker den, med fløyel i stemmen og med klokkeklar beskjed om at nå er tiden inne for vårens store eventyr – tiurleiken.

Om natta gnistrer tall-løse små øyne på himmelen, og det er stjerner. Slike stjerner kan også gnistre fra mørke skogsnar, fra rev og hare, fra alle dyr som reiser seg når sola går ned.

I vårmånedene holder sommeren på å bli til. Jorda puster under varmen. Og ånden stiger som usynlig damp over skoglandet. Lufta er full av sterk, rå lukt, fra bar, fra vassent, fjorgammelt gras, fra vassfulle myrer. Skogsvannene holder på å renske seg for is og blunker med svarte, blanke øyne. Et sted inne i naturreservatet står en nyfødt, rød-

brun elgkalv på sjanglende ben og suger varm melk av spenene på moren sin.

Våren springer ut med et uttall blomster i guddommelige farger. Under ligger jorda i et stort, lykkelig smil. Tusener av små fuglestruper åpner seg og synger mot sola. Det skinner i små, fuktige øyer. Inne under en bergvegg står blåveisen som en stille glede over livet.

Nede i underskogen lyser hvitveisen mellom treleggene. Lauvskogen dufter krydret.

Det er ikke rolig i skogen i natt, ikke i lufta og ikke på marken. Trærne rigger på seg, kvistene rører seg. Det hvisker fra tusener av barnåler som stryker inntil hverandre. Lange filler av lav skjelver i vinden. En innhul osp står under en berghammer, og gjennom en stor sprekk toner vinden i den.

Heller ikke skogsvannene er helt i ro. I vikene, der skogen luner, er vannet kullende svart, men midt utpå ligger det liksom og fryser, med matt, skjelvende glans.

Det kommer også slørete midtsommeretter da magiske skogsvann tenner sine skinnende sølvlys. Nøkkerosbladene duver i vannskorpa som store grønne hjerter.

Når høstnettene kommer synes jorda som tullet inn i lodne skinn, og månen glor guløyet fram av himmelen. Rognetrær viser deres røde prakt i visdomsskogen, som er lokkende og hemmelig.

Østmarka minner oss om at alt utgjør en helhet, og at vi bare er en del av den. Naturen er en stor læremester som hjelper oss å forstå tilværelsens sammenheng. Mennesket tilhører jorda – jorda tilhører ikke menneskene. Mennesket er innvevd i naturen, og skaperkraften manifisterer seg så vel i mennesker som i dyr.

Naturen har sitt eget språk som vi bør lytte til. Vi kan lære av naturen hvis vi hører dens stemme og hjerteslag, slik indianerne gjør. Østmarka er vår læremester!

Urskog. Foto: Sverre M. Fjelstad.

Utsyn fra vestsiden av Vardåsen i 1994.

Vardåsen i Enebakk

Tekst og foto: Lise Henriksen

Vardåsen er et imponerende åsmassiv i den sørøstre delen av Østmarka – mellom Børtervann og Øyeren. Åsen reiser seg bratt opp på begge sider mellom den dype og til dels stupbratte Fudalen på vestsiden og dalen mellom Prestmoen og Porsstranddammen på østsiden. Den vesle plassen/gårdsbruket Kølåbånn (Kolbotn), som var bebodd fra ca. 1846 og fram til 1955 – og hvor både Flyktningeruta og en koselig skiløype/naturløype passerer, ligger kloss ved foten av Vardåsens bratte, men frodige sørvestskråning.

Med sine 374 meter er Vardåsen det høyeste punktet i Enebakk kommune. Skjønt den når bare opp til en 5. plass blant Østmarkas høyeste koller. Helt til rundt 1950

var høyden på Vardåsen oppgitt til 339 moh. på kartene, og man antok da at Tonekollen var høyeste toppen i Enebakk. Men nå har Tonekollen, med sine 368 moh. (den gang målt til 346 moh.), havnet lengre ned på lista, både for Enebakk (nr. 3) og for Østmarka (nr. 8).

Varslingsvarde (krigsvarde) i ufredstider

Ved begynnelsen av 1800-tallet ble Vardåsen betegnet som «Enebak Aasen», «Enebak Vardeas» og «Enebak Bierget», men nå brukes bare Vardåsen. Skjønt navnet har eldgammel opprinnelse. På Vardåsen har det vært en krigsvarde, en skåkalt signalvarde, som ledd i et militært varslingssystem i

ufredstider, når fienden gikk til angrep. Disse vardene, også kalt veter, bestod av lange trær og stokker som var reist opp mot hverandre eller mot et tre, som altså ble tent med ild (signalild) for å varsle bøndene til mobilisering. I ufredstider ble det holdt vardevakt på stedet, og ofte bygde man en liten vakthytte ved siden av. Signalvardene var i bruk i alle fall til begynnelsen av 1700-tallet. For øvrig ble den gamle folkevæpningen avløst av en stående hær i Norge fra 1640-årene.

Da Karl 12. rykket inn i Høland i 1716, ble signalvardene på Romerike, Aurskog-Høland – og sikkert også på «Enebak Bierget» – tent. Svenskehæren besatte nemlig Fet, Skedsmo, Enebakk, Hølen og Ås, før den rykket inn i Asker og Bærum. Øst for Øyeren, i rett linje tvers over for Vardeåsen i Enebakk, finner vi Hølands varde, og enda lenger øst, nærmere Setskog, ligger Vardehøgda. Den merkete Flyktningerruta fra Østmarka til Sverige passerer for øvrig på sørsiden av alle disse tre vardeåsene.

I 1767 ble det oppgitt at det på Vardåsen i Enebakk var «en vedvarde på sogneprestens ejendele i meget slet stand». Men for alt vi vet kan varden ha vært satt i stand og tent så sent som i 1808, da en svensk hær inntok Blaker skanse i Sørums, men ble slått tilbake ved Toverud i Aurskog. Dette var nok i så fall den aller siste vardebrenning i krigsøyemed i disse trakter.

En drøy kilometer sør/sørøst for Vardåsen ligger Festningsåsen, og ytterligere tre kilometer lenger sørvest, på motsatt side av Ekebergdalen, finner vi Slottsåsen. Disse skal være bygdeborger fra jernalderen, som i tidligere tider kan ha fungert sammen med Enebakks vardeås i en forsvarsmessig enhet.

Trigonometrisk punkt – steinvarde og landmålingstårn

I 1773 ble Norges geografiske oppmåling (NGO) grunnlagt. Da de første kartene ble konstruert, målte man samtidig inn kjente punkter. De første trianguleringsarbeidene ble utført på slutten av 1700-tallet. Og det må ha vært i denne perioden det ble bygget en solid steinvarde på toppen av Enebakks gamle vardeås – til bruk nettopp som trigonometrisk punkt. Det er nok denne varden vi fremdeles finner restene etter, dog temmelig overgrodd bare siden midten av 1990-tallet. Denne varden siktet man mot og fra når de militære Miil-kartene ble oppmålt rundt år 1800 (i målestokk 1:20.000). Man bygde da tilsvarende varder på andre topper som man hadde sikt imellom, bla. Tonekollen, eller man satte opp tresignaler.

I den nedskrevne journalen står at det på Enebak Aasens øverste høyde «er anbragt en anbefalt varde». Åsen ble betegnet som «meget høy og steil». På kartet fra 1802 står det «Trigonometrisk Seelet Punkt», noe som kan bety at punktets beliggenhet allerede var blitt fastsatt ved oppmåling. Varden er inntegnet som en trekant, med det som ser ut som en fakkell eller ild på toppen, noe som kan indikere at den gamle krigsvarden fremdeles var intakt.

På sørsiden av Tonekollen, noen kilometer lenger nordvest, stod det for øvrig en lignende trigonometrisk varde – den er nevnt i journalen som Tonekollens høyeste punkt. Det må vel være den samme varden som fortsatt står her – meget godt bevart, med utsyn sørover.

En god del år etter dette, i 1936, reiste NGO et landmålingstårn på Vardåsen, som var 12 meter høyt, til bruk for nye kartmålinger. Trianguleringstårnet råtnet etter hvert

Artikkelforfatteren på restene etter den trigonometriske steinvarden bygd på slutten av 1700-tallet – i 1994.

ned, og ble erstattet av et nytt tårn i 1956. Dette var 16 meter høyt, for å få sikt over de høyeste trærne. Flere turgåere fra Enebakk kan fortelle at de klatret opp i tårnet på 1960-tallet. Slike tårn, som ble bygd på stedet, bestod av to tårn inni hverandre, med en plattform til å stille opp landmålingsinstrumentene. Også dette tårnet råtnet ned, men vi ser fortsatt jernboltene og det som antakelig er restene; de er nå teljet til som sittestokker i firkant med bålsted inni.

Brannvaktstue i eldre tid

Mye kan tyde på at det også har stått ei lita brannvaktstue på Vardåsen på 1800-tallet. På flere høye åser rundt om ble det reist slike vaktstuer før branntårnenes tid. De var bemannet i tørre perioder med skogbrannfare. Det er godt mulig at vaktstua for vedvarden/signalvarden stod på samme stedet,

og at den har blitt holdt i stand og har hatt flere funksjoner. Åge Thoresen fra Flateby har fortalt at den vesle hytta ble tatt ned og flyttet rundt år 1900. Det må være denne vi så vidt kan se stentuftene etter rett nord for restene av steinvarden.

»Bysæter Skogbrandvaktstasjon», som ble anlagt i 1911, lå seks kilometer lenger vest, på Kjerringhøgda i Rausjøskogene, mellom Bysetra og Mosjøen. Tårnet dekket også områdene øst for Børtervann i Enebakk. På Elgheia i Høland, nær Bjørkelangen øst for Øyeren, var det også en brannvaktstasjon med siktelinje til Kjerringhøgda. Av den grunn var det ikke behov for noe brannvakt-tårn på Vardåsen.

Herlig, gammel eventyrskog

Det er ingen stor ferdsel av turgåere på Vardåsen, og det er synd. For dette er et vilt og

vakkert skogområde, hvor vi på vei nordfra opplever den rene eventyrskogen. I «Prestegårdsskogen» vandrer vi gjennom nydelige partier med åpen gammelskog, med tykke mosetepper i skogbunnen. Og når sola faller inn fra vest, skapes disse egenartete skogstemningene.

Fra selve toppen er det ikke noe særlig utsyn på grunn av for tett skog. Det er bare så vidt vi kan skimte Øyeren. Men går vi ut på vestsiden, hvor skogen ble hogd for nærmere tyve år siden, har vi utsyn sørvestover og mot vest, like til Gausta i klarvær. Det er også lett å få øye på utsiktstårnet på Kjerrihøgda. Skogen på Vardåsen eies av to private grunneiere i Enebakk og av staten v/Opplysningsvesenets fonds skoger, som altså er den gamle prestegårdsskogen tilhørende Enebakk kirke.

En kilometer nord for Vardåsen ligger Fageråsen, som er nesten like høy med sine 373 moh. Et vakkert, lite, myromkranset skogstjern blinker på østsiden av toppen. Faktisk er dette Østmarkas høyest beliggende vann/tjern, anslått til ca. 345 moh. Ellers regnes Lauvtjern nord for Haukåsen for å være Østmarkas høyeste, med 325 moh. Høyt oppe i Fageråsen, på åsen vest for hovedtoppen, lå i eldre tider Fageråsseter, avmerket på kartet fra 1802.

Øst på Fageråsen heter det Hengeberget, 358 moh., hvor et flott utsyn åpner seg mot Enebakkbygda ved Hammeren og mot Fet og Aurskog, med Øyeren blinkende under oss. Mellom Fageråsen og Vardåsen ligger vesle Korsmåstjern. Her støter fire skogeierdommer mot hverandre: Veng, Haugstein, Prestegårdsskogen og Bakken. Det er slå-

Trolig rester etter landsmålingstårnet fra 1956-i 2009.

ende hvor god bonitet skogen har i disse trakter, mer likt Nordmarka enn Østmarka for øvrig.

I Utkast til flerbruksplan for Osloområdet, fremlagt av Miljøverndepartementet i 1976, ble et område på 2.700 dekar foreslått vernet som landskapsvernområde i Vardåsen, men dette ble aldri gjennomført.

Atkomst

Lettest er det å finne veien til Vardåsen om man starter turen fra Flateby, og følger blåmerket sti innover forbi Østli og tuftene av nedlagte Hyttebråten. Lenger sør, fra løypekrysset ved Skillebekk, følger vi så umerket skogsbilvei videre sørover til en stor velteplass, som kalles Revetorget. Herfra tar vi fatt på

selve Vardåsen ved å følge en traktorvei sørover til Iletjern. Den kan være ganske bløt.

Fra Iletjern fortsetter vi traktorveien langs bekken fra Korsmåsatjern et stykke til den deler seg, og vi holder til høyre. Så går vi skuleis i til dels tett granplanting, men ved å dra oss litt lenger ned (vest) i terrenget kan et gammelt, tydelig tråkk følges resten av veien til toppen. Så er det bare å lete seg fram i ganske tett skog til tuftene etter varden, brannvakthytta og landmålingstårnet, som ligger like ved hverandre fra henholdsvis sør mot nord. Det går også greit å ta seg opp eller ned fra Vardåsen via Kølåbånn i sør, evt. på et tråkk inntegnet på kartet litt øst for Kølåbånn. Som alltid i ukjent terreng er det lurt å ha med seg et kompass på turen.

Herlig gammelskog på nordsiden av Vardåsen høsten 2009.

Kart:

- *Turkart over Enebakk kommune*. 1:30.000. Utg. 1995 og 2008 av Enebakk kommune.
- *Turkart Østmarka nordøstre del*. 1:30.000. Utg. av Østmarka O-klubb (Rælingen) – siste utgave 2003. NB! Beste kart over Vardåsen-området.
- *Turkart Oslo Østmark*. 1:50.000. Utg. av Statens kartverk. Siste utgave 2008. NB! Best som oversiktskart.

Opplysninger er bla. innhentet fra:

- Statens kartverk, Hønefoss
- Forsvarsmuseets bibliotek
- Akershus fylkesmuseum; Fylkesdelsplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus – høringsutkast av 2006.
- Diverse eldre kart
- «Sør i Aker» 2008, egen artikkel om brannvaktårn i Øst- og Sørmarka. Søndre Aker historielag.
- Muntlige opplysninger fra Johan Ellingsen og Bjørnar Thoresen, begge Enebakk, og Kjell Benum, Prinsdal.

Støtt Østmarkas Venner via Grasrotandelen

GRASROTANDELEN ^{AS}

ØSTMARKAS VENNER

Organisasjonsnummer: 871278202

32774871278202

Gjetere til Bøvelstad søkes!

Østmarkas Venner, i samarbeid med DNT, organiserer også i år beiting med sau på Bøvelstad ved Støttumfjorden, i nordenden av Børtervann. Av hensyn til sikkerheten for dyra, ønsker vi å ha oppsyn med sauene i den tida de er der inne. Vi må sikre oss at hverken løshunder eller gaupa forsyner seg av dyrene vi leier fra Enebakk. Jobben vil bestå i å sjekke at det er strøm i gjerdet, påse at alle sauene er innenfor gjerdet og at de får ferskt vann. Jobben kan fint kombineres med turer i skogen på dagtid eller båt/kanotur på Børtervann.

Vi er på jakt etter ihuga friluftsfolk, gjerne barnefamilier som kan tenke seg å bo noen dager (jo lenger, jo bedre) på Bøvelstad. Bøvelstad ligger ca. 2 timers gange fra Nedresaga i Rausjø eller en halv time med robåten vår fra Tangen i Rausjø. Innkvartering skjer i hovedhuset på småbruket, og du må ha med mat, drikke og sovepose. Det er propanapparat og komplett med gryter og dekketøy. Det er dårlig mobildekning der inne og det er ikke strøm. Vi kan dessverre ikke gi noen godtgjørelse for jobben. DNT skal i gang med restaurering av hovedhuset en gang i løpet av sommeren/høsten og da avslutter vi gjetinga.

Foto: Helga Gunnarsdóttir

**Er du interessert, ta snarest kontakt med
Johan på e-post jgelling@online.no eller på tlf. 90 92 15 68.
Oppgi tidsrommet du kan tenke deg å bo der inne,
helst minst tre dager.**

Slåttetreff – bli kjent med Bøvelstad

Helgen 26.–27. juni arrangerer
Østmarkas Venner igjen slåttetreff på Bøvelstad

Treffet begynner **lørdag 26. juni kl. 11.00**, og det serveres slåttegrøt kl. 14.00. Vi organiserer felles middag på kvelden. Frammøte på Bysetermosan og felles reise til Tangen ved Børtervann. Alternativt kan du gå over Vangen og Tonevann, noe som tar ca. 2 timer.

Vi har flere ljåer, og det vil bli gitt litt instruksjon i slåtteknikk og hesjing for de uøvde. Du må ha med egen frokostmat og drikke til hele helgen. Ta med sovepose, kopp, bestikk, tallerken og skikkelige turklær.

Søndag blir det guidet tur i reservatet med Lise Henriksen. **Maks 20 personer.**

Påmelding innen 15. juni til:

Wenche Fuglstad, mob. 975 43 613 (wenche.fuglstad@hotmail.com) eller
Anne Katrine Halvorsen, mob. 909 71 506 (an-k-ha@online.no).

Pris kr 300 per person.

Ønsker du å kjøpe ei flott, handlagd orv med ljåblad fra Trøndelag (en god gammeldags ljå), kan dette bestilles hos Wenche. **Pris kr 800 + frakt.**

B

NORGE

P.P.

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE

Returadresse: Østmarkas Venner, Postboks 37 Haugerud, 0616 Oslo

Aktivitet	Dato	Foredragsholder/ Guide	Annonseres
Årsmøte på Skullerudstua	25. mars	Sverre M. Fjelstad	Nytt fra Østmarka nr 1
Tømmerås og omegn	8. mai	Even Saugstad	Nytt fra Østmarka nr 1
Minnestund på Sarabråten	7. juni	Grete Faremo	Nytt fra Østmarka nr 2
Slåttetreff på Bøvelstad	26.–27. juni	Johan Ellingsen	Nytt fra Østmarka nr 2
Guidet tur i reservatet	27. juni	Lise Henriksen	Nytt fra Østmarka nr 2
Villmarkstur for ungdom	Sept/oktober?		Nytt fra Østmarka nr 3
Rundtur fra Grønmo	30. oktober	Lise Henriksen	Nytt fra Østmarka nr 3
Høstmøte	November	Ikke bestemt	Nytt fra Østmarka nr 3

Bli medlem du også!

Du som vil støtte Østmarkas Venner, bli medlem! Skriv navn og adresse her, klipp ut og send til: Østmarkas Venner, Postboks 37 Haugerud, 0616 Oslo

Navn:

Telefon:

Adresse:

Postnummer og -sted :

Kontingenten er kr 150 per år.

Borettslag, bedrifter og organisasjoner kr 300 per år.

Blankett vil bli tilsendt etter innmelding.

SLÅ RING
OM
ØSTMARKA

Eller meld deg inn via: www.ostmarkasvenner.no